

Geliş Tarihi / Received Date
13.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted Date
28.12.2022

Toplumsal Hareketlerin Katalizörü Olarak Futbol: Çarşı ve Ahlavi Örneği

Football as a Catalyzator of Social Movements: The Case of the Çarşı and Ahlawy

Hasan YENİÇİRAK¹

Öz

Futbol, günümüzde milyarlarca insan tarafından benimsenen, kitleselleşen bir olgudur. Kitleselleşen bu olguyu siyasetten soyutlayamayız. Futbol ve siyaset, doğrudan ya da dolaylı, bir bütünsellik içerisinde. Futbol egemenler için bir meşruiyet aracı, kitleleri kontrol altında tutan bir afyon iken, yönetilenler için toplumsal muhalefetin örgütlendiği bir mecradır. Bu durum futbolun kazanılması gereken mücadele sahalarından biri olarak görülmesine yol açar. Problematikliği bu şekilde belirlediğimiz bu çalışmada, ilk olarak futbolun, kitleleri nasıl kontrol altında tuttuğunu, egemenlerin elinde nasıl bir meşruiyet aracına dönüştüğünü göstermeye çalışacağız. Akabinde, futbolun, protestolardan devrimlere varıncaya değin, muhalif hareketlerin örgütlenmesine nasıl olanak sağladığını açıklamaya çalışacağız. Bu doğrultuda, özellikle, 2013 Gezi Parkı olaylarında önemli bir rol üstlenen Beşiktaş taraftar grubu olan Çarşı'ya ve 2011 Mısır Devrimi'nde önemli bir rol üstlenen Ahlavi taraftar grubuna dikkat çekeceğiz. Bu iki grubu seçmemizin sebebi, taraftar gruplarının merkezi rol aldığı muhalif hareketin bir yerde sadece protesto ile sınırlı kalırken, diğer yerde devrime yol açmasıdır. Gezi'de eylemlerin protestolarla sınırlı kalmasını sağlayan süreç, Mısır'da devrime nasıl yol açtı? Bu soruya cevap arayışı futbol ile siyaset arasındaki ilişki üzerine yeniden düşünmemize olanak sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Futbol, devlet, siyaset, toplumsal hareket, Çarşı, Ahlavi

Abstract

Today, football is a mass phenomenon adopted by billions of people. We cannot isolate football from politics. Football and politics, directly or indirectly, are in constant interaction. While football is a tool of legitimacy for the rulers and an opium that keeps the masses under control, it is a field where social opposition is organized for the ruled. This situation causes football to be seen as one of the fields of struggle to be won. In this study, firstly, we will try to show how football keeps the masses under control and how it turns into a tool of legitimacy in the hands of the sovereigns. Afterwards, we will try to explain how football enables the organization of opposition movements which takes different forms from protests to revolutions. In this direction, we will draw attention to Çarşı, played an important role in the 2013 Gezi Park protests, and to the Ahlawy, played an important role in

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Kırklareli/TÜRKİYE, E-mail:hasanyenicirak@klu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8769-6669

the 2011 Egypt Revolution. The reason why we chose these two groups is that the opposition movement is limited to protest in one place and leads to revolution in the other. While the opposition movement was limited to the protest in the Gezi Park, why did it lead to a revolution in the Tahrir Square? The search for an answer to this question will allow us to rethink on the relationship between football and politics.

Keywords: Football, state, politics, social movements, Çarşı, Ahlawy

Giriş

Kökleri Antik Çin'e kadar giden (Crowther, 2010), modern şekliyle İngiltere'de doğan futbol günümüzde artık milyarlarca insan tarafından benimsenen, dünyanın birçok bölgesinde hayatın önemli bir parçası haline gelen, kitleleşen bir olgudur (Kuhn, 2011). Boniface (2007: 9) "futbol küreselleşmenin son evresidir" derken, futbolun ulaştığı bu kitleliliğe vurgu yapmaktaydı. Günümüzde, dünyanın herhangi bir bölgesinin herhangi bir sokağında oynanan futboldan daha küresel bir oyun yoktur. Boniface'in (2007) sözleriyle ifade edersek, bir futbol imparatorluğu vardır ve bu futbol imparatorluğu etki ve popülerite açısından, ilk küresel imparatorluk olan ABD imparatorluğunu adeta saha dışına itmiştir. Bu anlamda futbol, günümüzün en küresel oyunudur demek yanlış olmaz.

Peki, Boniface'in (2007) kabul ettiği şekliyle, küreselleşmenin son evresini oluşturan futbol nedir? Futbol sadece bir oyun mudur? Futbolcu açısından düşündüğümüzde kazanmaya yönelik fiziki bir çaba, taraftar açısından düşündüğümüzde yarışmaya yönelik estetik bir süreç midir? İlk bakışta, futbol bir oyundur. Futbolcu açısından düşündüğümüzde kazanmaya yönelik fiziki bir çabanın, taraftar açısından düşündüğümüzde yarışmaya dayalı estetik bir sürecin olduğu bir oyundur. Ancak biraz daha yakından baktığımızda, Kuper'in (1996: 1) belirttiği gibi, "futbol sadece bir oyun olmaktan çıkar".

Futbol bir oyundan daha fazlasıdır. Güçlü fizik ve üstün teknik yoluyla estetiğe ulaşma arayışı olan futbol, toplumun özelliklerini ve çelişkilerini yansıtan bir aynadır (Fişek, 1983: 34-39). Futbolu, tarihin hiçbir döneminde toplumdaki soyutlayamayız. Hem toplum hayatını etkilemesi açısından hem de toplumsal gelişmelerden etkilenmesi açısından futbol her zaman toplumla iç içedir. Futbol, adeta "toplumsal bir metindir" (Çiçek, 2021: 18). Toplumsal bağlamdan koparılmış bir futbol düşünülemez. Futbol bir yandan toplumun motiflerini yansıtırken, diğer yandan toplumun merkezindeki politik, ahlaki ve varoluşsal meseleleri ortaya koymaktadır (Çiçek, 2021).

Kitleli bir ilginin odağı olması ve toplum hayatını etkileyen ve ondan etkilenen bir olgu olması, kaçınılmaz olarak futbolu, kazanılması gereken mücadele sahalarından biri olarak görülmesine yol açar. Futbol, üzerinde egemenlik mücadelelerinin verildiği, toplumsal meşrulaştırma süreçlerinin gerçekleştirildiği bir mecradır (Talismenler, 2006). Bu yüzden futbol siyasetin önemli bir parçasını teşkil eder. Egemenlik siyasetin en temel kavramlarından birisidir. Siyasetin bir yönetme sanatı, devletin de bu yönetme sanatının en üst organizasyon olarak icra edilen kurum olduğu bir düzlemde (Yeniçirak, 2022), siyasetin temel gayesi egemenliği sağlamaktır. Dolayısıyla futbolu, üzerinde egemenlik mücadelelerinin verildiği bir alan, kazanılması gereken mücadele sahası olarak ele almak, onu siyasetin bir parçası haline getirir (Aktütün, 2010). Futbol ile siyaset arasındaki bu ilişkiyi tarihin neredeyse her döneminde göre-

biliriz. Bu iki olgu birbirinden ayrı düşünülemez. Özellikle sporun toplumsal bir kurum haline gelmesiyle (Dever, 2010: 128), sporun en önemli parçasını teşkil eden futbolun siyasetle arasındaki bu ilişki kaçınılmaz bir hal almıştır.

Futbol ve siyaset gizli ya da açık, doğrudan ya da dolaylı, her şekilde bir bütünsellik içindedir. Fişek'in (1983: 86) sözlerini ödünç alırsak, futbol ile siyaset arasındaki ilişkide olması gereken şey futbolun tıpkı müzik ve sanat gibi siyasetin bir parçası haline gelmemesidir, ancak gerçekte olan şey futbolun siyasetin ayrılmaz bir parçası olduğudur. Bu yüzden, futbolu hiçbir zaman siyasi gelişmelerden soyutlayamayız. John Williams, "siyaseti spordan uzak tutun demek, İngiliz ikliminden yağmuru almaya çalışmak gibidir" (Akt: Kuhn, 2011: 52) diyerek, futbolu siyasetten ya da siyaseti futboldan uzak tutmanın imkansızlığını vurgulamaktaydı.

Futbol her dönem siyasetin ilgi alanında yer almıştır. Futbolla siyasetin bu kadar iç içe geçtiği bir gerçekte, yaygın olarak kabul edilen görüş, futbolun egemenlerin elinde bir meşruiyet aracı olduğu, kitleleri kontrol altında tutan bir afyon olduğudur. Futbolun, toplumsal ilişkileri yeniden üreterek, düzenin sürdürülmesinde önemli bir rol üstlendiği aşikardır. Futbol ayrıca, insanlar için bir kaçış mekanizmasıdır. Milyonlarca insan için futbol, gündelik hayatının sıkıntılarından kaçışı sağlar (Bambery, 2002: 83).

Futbol, kitleleri kontrol altında tutan bir afyon olarak işlev görmüştür ve günümüzde görmeye de devam etmektedir. Ancak, afyon olarak işlev gören futbol, protestolardan devrimlere varıncaya değin, toplumsal muhalefetin örgütlenmesinde önemli bir mecraadır. Futbol, toplumsal muhalefetin kendini yeniden inşa edebileceği bir alan haline gelmiştir (Turğuter, 2017 :85). Bu yüzden, futbol hem toplumsal muhalefet için hem egemen sınıf için propagandanın aktif olarak işletildiği bir mecraya dönüşmüştür. Bu durum da futbolu hem yönetenler için hem de yönetilenler için kazanılması gereken bir mücadele sahasına dönüştürmektedir.

Sınırlarını bu şekilde çizdiğimiz bu çalışmada, ilk olarak futbolun, kitleleri nasıl kontrol altında tuttuğunu, egemenlerin elinde nasıl bir meşruiyet aracına dönüştüğünü göstermeye çalışacağız. Akabinde, futbolun, protestolardan devrimlere varıncaya değin, muhalif hareketlerin örgütlenmesine nasıl olanak sağladığını açıklamaya çalışacağız. Bu doğrultuda, özellikle, 2013 Gezi Parkı olaylarında önemli bir rol üstlenen Beşiktaş taraftar grubu olan Çarşı'ya ve 2011 Mısır Devrimi'nde önemli bir rol üstlenen Al-Ahli taraftar grubu Ahlavi'ye dikkat çekeceğiz. Bu iki grubu seçmemizin sebebi, taraftar gruplarının merkezi rol aldığı muhalif hareketin bir yerde sadece protesto ile sınırlı kalırken, diğer yerde devrime yol açmasıdır. Gezi'de eylemlerin protestolarla sınırlı kalmasını sağlayan süreç, Mısır'da devrime nasıl yol açtı? Bu soruya cevap arayışı futbol ile siyaset arasındaki ilişki üzerine yeniden düşünmemize olanak sağlayacaktır?

Devletin İdeolojik Aygıtı Olarak Futbol

Futbol ile toplum arasındaki ilişkinin çok uzun bir geçmişi olmasına rağmen, araştırma konusu olarak futbol ile toplum arasındaki ilişkinin çok kısa bir tarihi vardır. Sosyal bilimlerdeki diğer konularla mukayese ettiğimizde, futbol olgusunun sosyal bilimlerde bir araştırma konusu olarak ele alınması yenidir.

Özellikle 19.yy'ın ikinci yarısından sonra neo-Marksistler genelde sporu özelde futbolu bir üst yapı kurumu olarak ele almışlardır. Bu meyanda, çatışmacı teori ile eleştirel teorinin genelde spor özelde futbol üzerine eleştirileri kayda değerdir.

Futbol araştırmalarına yönelik neo-Marksist yaklaşımların ilk aşaması 1960-70'lerdeki kültürel ve politik radikalizm kontekstinde ortaya çıkmıştır. Bu on yıla, dünya çapında öğrenci isyanları, sivil halk protestoları, işçi grevleri, savaş karşıtı hareketleri damgasını vurmuştur. Bunla bağlantılı olarak, 1960-70 arası dönem, sosyal bilimlerde farklı iktidar biçimlerinden direniş stratejilerine kadar farklı tartışma konularının çok canlı bir şekilde tartışıldığı dönem olmuştur. Harry Edwards (1969), Jack Scott (1971), Paul Hoch (1972) gibi Kuzey Amerikalı spor aktivistleri ve Jean-Marie Brohm (1978), Bero Rigauer (1981) gibi Avrupalı Marksistler tarafından yönetilen radikal spor eleştirisi, tam da bu politik kontekste doğdu. Bu bağlamda, kapitalist toplumda sporun temelde sömürücü ve ideolojik doğası tanımlanarak, spor ideolojik, bölücü, yabancılaştırıcı ve sömürücü olarak kınandı. Nitekim çatışmacı teorisyenler ve Frankurt Okulu teorisyenleri de sporun, toplum üzerindeki sömürü ve yabancılaşma mekanizmalarının bir aracısı olduğuna dikkat çekmişlerdir (Dever, 2010: 140).²

1960 ve 1970'lerde hâkim olan anlayış, futbolun iktidar ilişkilerini yeniden üreten bir yapıya sahip olduğudur. Eğer bir kavramsallaştırma, bir düşünce sistemi ya da bir teori toplumdaki iktidar ilişkilerinin yeniden üretimine katkıda bulunuyorsa, o bir tür meşrulaştırıcı ideolojidir (Talismenler, 2006: 35-40). Futbol da toplumsal ilişkilerin yeniden üretilmesinde dolayısıyla, toplumsal düzenin sürdürülmesinde çok önemli bir işleve sahiptir. Bu yüzden futbol, Althusserci bir ifadeyle, kitlelerin sistemi içselleştirmesini sağlayan Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA)'ndan biridir.

Konunun daha iyi anlaşılması adına burada bir parantez açarak devletin ideolojik aygıtlarından ve öneminden çok kısa bir şekilde bahsetmemiz gerekmektedir. Marksist literatürde ideoloji, en geniş bağlamıyla, düşüncenin sistematik biçimde manipüle edilmesidir. İdeoloji mevcut sınıf eşitsizliklerinin saklanması ve yeniden üretilmesinde illüzyon görevi görmektedir (Marx and Engels, 2018). Egemen sınıf diğer sınıfların rızasını kazanmak için ideolojik aygıtlar üretir ve egemenliğini bu aygıtlar üzerinden yeniden inşa eder. Althusser (2000), DİA kavramsallaştırmasıyla bu noktaya dikkat çeker. Althusser'e (2000) göre polis, ordu, yargı, mahkemeler, hapishaneler gibi unsurları içeren Devletin Baskı Aygıtları'nın (DBA) yanı sıra, egemen sınıfa güç sağlayan ve onu hegemonik kılan DİA'lar vardır. DİA'ların içerisine özel ve devlet okulları gibi eğretimsel DİA'lar, Kilise gibi dini DİA'lar, basın, radyo, televizyon gibi haberleşme DİA'lar ve edebiyat, sanat gibi kültürel DİA'lar girer (Althusser, 2000). Althusser'in kültürel DİA'larından biri de spordur. Devletin, vatandaşlarını sadece baskıyla işleyen aygıtlar ile değil, aynı zamanda ideolojik aygıtlar ile de kontrol altında tuttuğu ve kitleleri bu aygıtlar sayesinde şekillendirdiğini söyleyen Althusser (2000), kültürel ideolojik aygıtları kümesi içinde gösterdiği sporun da kitleler üzerinde şekillendirici bir etkisi olduğuna işaret etmektedir.

² Çatışmacı teorisyenlerin ve Frankurt Okulu teorisyenlerin genelde spora özelde futbola bu olumsuz bakış açısının karşısında ise İşlevselci teorisyenler bulunmaktadır. Çatışmacı ve Frankurt Okulu teorisyenlerin aksine İşlevselci teorisyenler futbola olumlu bir şekilde bakmaktadırlar. İşlevselci ekol, en genel manada, toplumun farklı parçaların anlamlı bir şekilde ahenk içerisinde bütünlük oluşturması fikrine dayanır. İşlevselci teorisyenlere göre de genelde spor özelde futbol bu ahengi yaratmak üzere toplumun geri kalan unsurlarıyla uyum içerisindedir; böylece toplumun ortak değerlerinin pekişmesine katkıda bulunmaktadır (Dever, 2010: 138-139).

Spor ve sporun en yaygını olan futbol, kitlelerin dikkatini oyalayarak toplumu dönüştürme potansiyellerine ket vurarak egemen sınıfın ayrılmaz bir parçası haline gelir. Jean-Marie Brohm da (1989) futbolun bu yönüne dikkat çekmiştir. Brohm'a (1989: 47-48) göre, bir üstyapı unsuru olan futbol, diğer bütün üst yapı unsurlarıyla bağlantılıdır; bu yüzden, egemen burjuva ideolojisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Egemen burjuvazi sahip olduğu iktidarın, herkes tarafından benimsenmesi için kitleleri bir araya getirerek peşlerinden koşabileceği üstyapılar inşa eder. Futbol da bu üstyapılardan biridir. McDonald (2009) bu durumu izah etmek için, Herbert Marcuse'ün Tek Boyutlu İnsan kavramsallaştırmasından yola çıkarak, Tek Boyutlu Spor (One Dimensional Sport) kavramsallaştırmasına başvurmuştur. Marcuse Tek Boyutlu İnsan'da bir uygunluk mekaniğinin karşıtlığının olmadığı, eleştirel düşüncenin silindiği bir toplum tasvir eder. McDonald (2009: 32-49) da genelde sporun özelde futbolun uyum mekaniğini ürettiğini ifade etmiştir. Chomsky de bu noktaya dikkat çekmektedir. Chomsky'e göre, seyirlik sporlar, seyirlik sporların en önemlisi olan futbol, insanların başka şeylerle meşgul olmasını sağlayarak, siyasal ve sosyal hayatı değiştirmekten alıkoyma konusunda önemli bir rol üstlenmektedir (Mitchell & Schoeffel, 2010: 128).

Kitlelerin Afyonu Olarak Futbol

Bütün bu ifade ettiklerimizle göstermek istediğimiz şey, futbolun kitlelerin afyonu olduğudur. Bu argümanın özü basittir: Kitlelere tutku duyacakları bir şey verirsiniz ve bu onları siyasi değişim konusunda tutkulu olmaktan alıkoyma (Kuhn, 2011: 57). Futbol, ezilen kitleleri daha yıkıcı faaliyetlerinden uzak tutan bir özelliğe sahiptir. Özelde futbolu, genelde sporu ezilen kitleleri daha yıkıcı faaliyetlerden uzak tutan, dikkat dağıtıcı şey olarak görme konusunda uzun bir gelenek vardır. Antik Roma dönemi buna bir örnektir. Antik Roma'da iktidar, vatandaşlarına karınlarını doyurmak için ekmek, dikkatlerini hükümet işlerinden uzaklaştırmak ve eğlendirmek için de sirk / gösteri sunmuştur (Akt; Dever, 2021: 42). Yine bu meyanda, Whannel de benzer noktaya temas etmiştir. Whannel'e (2008: 42) göre, Roma imparatorları kitleleri ekmek ve sirklerle susturabileceklerine, kontrol altına alabileceklerine inanıyorlardı. Bu şekilde düşündüğümüzde, futbolun kendisi aslında Roma İmparatorluğu dönemindeki sirklerin yerini almıştır. Nitekim Terry Eagleton (2010) da bunu net bir şekilde dile getirmiştir. Eagleton'a (2010) göre, Roma İmparatorluğu'nda sirklerin üstlendiği afyon rolü, günümüzde futbol üstlenmiştir. Eagleton'a (2010) göre, bir sağcı düşünce kuruluşu, her ne zaman halkı siyasi adaletsizlikten uzaklaştırmak ve ağır işlerde geçen hayatlarını telafi etmek için bir plan yapmak isterse, her durumda aynı çözüm yoluna başvururdu: Futbol. Eco (1986) ve Kuhn'nun (2011) futbol eleştirisinin altında yatan sebep de budur. Eco (1986: 189), "hiçbir ayaklanmanın, protestonun asla gerçekleştiremeyeceği bir şey vardır: Bir pazar günü, futbol sahasını işgal etmektir" diyerek futbolun karşı-devrimci bir olgu olduğunu vurgulamaktaydı. Kuhn (2011: 19) ise biraz daha provoke edici bir dil kullanarak, futbolun karşı-devrimci olgu olduğunu şöyle belirtmiştir:

Tanrı İngiltere'yi cezalandırsın! Milliyetçi nedenlerle değil, İngilizlerin futbolu icat ettiği için! Futbol karşı-devrimci bir olgudur. On sekiz ile yirmi beş yaş arasındaki proleterlerin, yani tam da zincirlerini kıracak güce sahip olanların, futbol oynadıkları için devrime vakitleri yok! Siyasi toplantıların reklamını yapmak için ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kimse katılmaz. Ama her Pazar binlerce, hatta on binlerce proleter büyük şehir futbol sahalarında toplanıyor.

Futbol böylece modern toplumun tahakkümünün asli unsurlarından biri haline gelir. Sporla ilgili akademik çalışmaların öncüllerinden kabul edilen Adorno (1997) da tam olarak bu noktaya temas etmektedir. Adorno, insan yaşamının ayrılmaz bir parçası olan tahakküm ve gücün, araçsal rasyonalitenin yükselişiyle birlikte daha fazla tehditkâr olduğunu ve daha fazla yaygınlaştığını söyler. Daha öncesinde kısmi şekilde var olan bireysel özgürlük ve özerklik, moderniteyle birlikte tamamıyla yok olma tehdidi altına girmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki faktörlerden biri de futbolu da içeren kitle eğlenme biçimleridir (Inglis, 2004: 84). Kitle eğlenme biçimleri, en temelde, kitlelerin eleştirel yetilerini uyuturken, onları kapitalizmin egemenliğine yerleştirir. Tam da bu yüzden Adorno (1996: 77) futbol da dahil olmak üzere sporun kendisinin basit bir şekilde oyun olmadığını, tabi kılınanların boyun eğmelerini kutladıkları bir ritüel olduğunu söyler.

Genel olarak futbol üzerine bu neo-Marksist okumalarına baktığımızda, futbolun aslında dinsel bir role büründüğünü rahatlıkla ifade edebiliriz. Futbol, kitlelerin afyonu olarak dinin yerini almıştır (Kuhn 2011; Kennedy and Kennedy, 2013). Marx (1997) dini, gerçek dünyada çok fazla mücadeleci olmayı engelleyen bir afyon olarak görmüştür. Nasıl ki din bir zamanlar halkın afyonuydu, şimdi de futbol halkın afyonudur. Nitekim Pierre de Coubetin de 1935 yılında yaptığı bir konuşmada "Eski Olimpiyat Oyunları'nın ve modern olimpiyatların belirgi özelliği bir din olmasıdır" diyerek bu noktaya dikkat çekmiştir (Akt: Boniface, 2007: 111). Geleneksel olarak din, ibadet yerlerine, bu ibadet yerlerinde dua etmeye gelen inananlara, inanlarda büyük coşkular uyandıran ve bütünleşmeyi sağlayan ilahilere sahiptir. Aynı şekilde halkın afyonu olması bakımından bir din haline gelen futbol da kendi mabet yerlerine, kendi inananlarına ve ilahilerine sahiptir. Futbolun kendisinin bir din haline geldiği bir yerde, stadyumlar o dinin mabet yerleri, stadyumları dolduran taraftarlar o dinin inananları; stadyumlarda söylenen tribün besteleri o dinin ilahileridirler.

Hükümetlerin Politik Bir Silahı Olarak Futbol

Devletin ideolojik aygıtı olan futbol, bu işlevini kitlelerin afyonu olarak açık bir şekilde yerine getirmektedir. Ancak futbolun bu rolü, futbol, hükümetlerin elinde politik bir silah olarak kullanıldığı zaman daha bariz bir şekilde açığa çıkmaktadır. Futbol, egemenlerin halkı yönetme araçlarının içerisinde yer almaktadır, siyasal rejimlerin propaganda amaçları için kullanılmaktadır. Siyasal rejimler, statükoyu korumak ve diğer uluslar ve ideolojik sistemler karşısında üstünlük imajı tasarlamak için futbolu manipüle etmişlerdir (Bar-On, 1997). Futbol, yöneticilerin elinde bir propagandaya dönüşerek güçlerini meşrulaştırma aracı haline gelmiştir.

Özellikle 1930'lu yıllar futbolun siyasi bir öge haline geldiği dönem olmuştur. Futbolun giderek kitlesellenen yapısı, futbolu, faşist liderler için politik silah aracına dönüştürmüştür. Bunu Mussolini, Franco ve Salazar örneklerinde bariz bir şekilde görebiliriz. 1934'te İtalya'da düzenlenen Dünya Kupası bu bağlamda öncü olmuştur. 1934 Dünya Kupası'nda olan şey, Patrick Vassort'un ifadesiyle, faşizm ile futbolun gerçek bir ideolojik ve siyasal iş birliğiydi (Boniface, 2007). Gerek maçların oynandığı statlar gerek maç içerisinde kullanılan afişler gerekse de maç sonlarındaki seremoniler, aslında faşizmin meşruiyeti için kullanılmıştır. Dünya Kupası için inşa edilen stada, "Faşist Parti Stadı" adı verilmiştir. Maçlar süresince sergilenen afişler faşizmin unsurlarıyla doldurulmuştur. Kupayı kazanan İtalyan milli takımı

futbolcularının, Duce'nin katıldığı kutlama törenlerine askeri üniformalarla gelmesi faşizmin bir göstergisi olmuştur (Kuhn, 2011). Bütün bunlar aslında, İtalyan federasyon yöneticisi olan Faşist parti üyesi General Vacaro'nun da belirttiği gibi, bütün dünyaya faşist spor idealinin ne olduğunu göstermektedir (Boniface, 2007: 117).

Mussolini örneği bize futbolun rejimler için çok önemli bir manevra alanını açtığını ve onların gerekli duyduğu halk desteğini sağladığını göstermektedir. Bu Franco'nun İspanya'sı ve Salazar'ın Portekiz'inde daha çıplak şekilde açığa çıkmaktadır. Futbol, Batı dünyasında Franco İspanyası'nın 1970'lerin ortasına kadar varlığını devam ettirmesinin unsurlardan biri olmuştur (Bonafice, 2007). General Mascardo'nun, "siyasal hedeflerimizi gerçekleştirmede spor ve futbol en önemli araçlarımızdan biridir" (Sert, 2000: 76) diyerek, futbolun oynadığı bu rolü aşikar hale getirmiştir. Real Madrid kulübü bu noktada önemli bir role sahiptir. Franco, Real Madrid kulübünün hem ulusal hem de uluslararası çapta sevilmesinden yararlanmıştı. Real Madrid kulübünü sahiplenen Franco, Real Madrid taraftarlarını da Faşist İspanya'nın askerleri olarak nitelmiştir. Hatta 1959'da rejimin yöneticilerinden José Salis, oyunculara minnettarlığını belirtmek şu ifadeleri kullandı: "Daha önce bizden nefret edenler sizin sayenizde şimdi bizi anlıyorlar" (Galeano, 2021: 71). Benzer şekilde, Portekiz'i 1933'ten 1968'e kadar yöneten Salazar için de futbol, siyasi hamlelerini gerçekleştirmek için muazzam bir manipülasyon aracıydı. Salazar'ı futbolu politik emelleri doğrultusunda kullanmaya yönelten en büyük unsur, kitlelerin futbol vasıtasıyla bir süreliğine de olsa tamamen gündemden kopmalarıydı. Salazar "Portekiz'i kırk yıl süreyle 3 F'yle, fiesta (şölen), fadima (örgütlü din) ve futbol ile yönettim" derken futbolun bu işlevini net bir şekilde açığa çıkarmaktaydı.

Futbolun bu işlevi sadece Avrupa için değil, Latin Amerika ülkeleri için de geçerlidir. Latin Amerika'nın askeri rejimleri de futbol, rejimlerin sürdürülmesi için bir araç olarak kullanmışlardır. Brezilya ve Arjantin bunun için iyi örnektir. Brezilya 1970 Dünya Kupası'nı kazandıktan sonra, Kapuscinski, Brezilya'yı yöneten askeri sağ kanat için "en az beş yıl daha barışçıl bir yönetimden emin olabilir" demektedir (Bar-On, 1997). Glanville, 1978 Dünya Kupası'nın, Arjantin askeri cunta rejiminin işkenceleri ve siyasi muhalifleri öldürme sicilini bulandırdığını belirtmektedir (Bar-On, 1997).

Futbolun ideolojik bir aygıt olarak, halkın afyonu olarak kullanılması Türkiye'de de net bir şekilde görülmektedir. Futbolun Türkiye'de geçirdiği aşamalara bakıldığında, mevcut iktidarlar tarafından araçsallaştırıldığını görmekteyiz. Futbolun geniş bir kitleye sahip olmadığı Cumhuriyetin ilk yıllarında devlet futbola çok fazla karışmamaktaydı. Ancak 1950'lerde futbol, geniş kitlelerce benimsenmeye başlamasından sonra politikacıların dikkatini çekmiştir (Kozanoğlu, 1990). 1950'lerden sonra politikacıların dikkatini çeken futbol daha sonra devlet tarafından araçsallaştırılmaya başlanmıştır. Özellikle Turgut Özal ile birlikte futbolu kullanmak artık devlet politikası haline gelmiştir. Türkiye'nin futbol yiyip futbol içtiği, futbol düşünüp futbol konuştuğu bir dönemde, Özal'ın İstanbul'da yaptığı resmi bir törenle kulüplere dağıttığı paraları bu eksende düşünmek gerekir (Kozanoğlu, 1990: 169-172). Devlet politikası haline gelen futbol ise bir ölçüde afyon niteliği görmektedir. Futbol, bazı haftalarda geçim sıkıntısı problemini bile gölgede bırakabilmektedir. Özal'ın, kendisine cezaevleri konusunda soru soran gazetecilere, "onu bırakın da şimdi Galatasaray'a bakın Galatasaray'a" (Kozanoğlu, 1990: 178) diye cevap vermesi futbolun bu rolünü bütün çıplaklığıyla açığa çıkartmaktadır.

Toplumsal Muhalefetin Örgütlendiği Mecra Olarak Futbol

Futbolun kitleleri kontrol altında tutmaya yarayan bir ahyon, yöneticilerin kendi iktidarlarını sürdürmeleri için kullandıkları politik bir silah olduğu aşıkardır. Ancak futbol, protestolardan devrimlere varıncaya değin, toplumsal muhalefetin örgütlenmesinde de önemli bir rol üstlenir. Devletin ideolojik aygıtı olarak kullanılabilen futbol, muhalif güçler tarafından örgütlenme ve propaganda amaçlı olarak da kullanılabilir. Bu anlamıyla futbol, toplumsal düzensizliğin ve muhalefetin büyüeyebileceği koşulları inşa etme potansiyeline sahiptir (Hargreaves, 1982).

Toplumsal muhalefetin örgütlenmesine olanak tanınması açısından futbol özgürleştirici bir yapıya sahiptir. Kitlelerin iktidar karşısında kendilerini ifade edebilmelerine olanak sağlayıp, yeni bir dünyanın mümkün olduğunu gösterebilir (Çoban, 2008). Futbol üzerine distopik bir sahne canlandıran Adorno'nun çalışmalarına daha derinlemesine baktığımızda da futbolun bu özgürleştirici gücünü görebiliriz. Adorno'nun tasvir ettiği distopik sahne aslında, onun topluma yönelik ütöpic eleştirisiyle bağlantılıdır (Inglis, 2004: 87). Adorno için futbol da dahil olmak üzere oyunun kendisi bir ölçüde eşitlikçi bir topluma dair ipuçları verir. Bu yüzden, genelde spor özelde futbol Adorno için tahakkümün ötesinde daha iyi bir dünyanın imalarının damgasını vurduğu bir alandır (Inglis, 2004: 91-93).

Futbol, insanları iktidarın tahakkümden kurtarıp, iktidara sahip olmanın bir yolunu açma olanağına sahiptir (Spaaij and Viñas, 2013). Gramsci, futbolu, "açık havada oynanan yüce ve insani oyun krallığı" (Galeano, 2021: 68) şeklinde överken futbolun bu rolüne dikkat çekmekteydi. Nitekim futbol tarihçisi olan David Goldblatt'ta benzer noktaya değinmiştir. Goldblatt'a göre, futbol, bireyselleştirilmiş ve aşırı planlanmış dünyamızda, büyük kalabalıkların kendi kimliklerini yeniden icat edebilecekleri, marjinal ve duyulmamış toplulukların kendi seslerini yaratabilecekleri bir alandır (Kennedy and Kennedy, 2013).

Futbol, toplumsal muhalefetin inşa edilebileceği, iktidarın reddedilebileceği bir mecradır. Kültürel ve siyasal hegemonya oluşturmak için kullanılan futbol, bu hegemonyanın yıkılması için de kullanılabilir. Futbol müsabakaları halka, özgürlüklerini ve siyasal haklarını yitirmiş olmayı unutturamaz. Bu eski Roma döneminde de böyleydi, günümüzde de böyledir. Eski Roma'da sirkler, imparatora muhalefetin açıkça sergilenebileceği nadir yerlerden biridir. Sirklerdeki kalabalık, hoşnutsuzluğunu, imparatorun desteklediği araba ekibinden başka bir ekibi destekleyerek gösterebilirdi (Boniface, 2007). Aynı şekilde günümüzde de futbol statları bazen iktidarın reddedildiği yerler haline gelmiştir. Futbolun Arjantin'in cunta rejiminin desteği için büyük bir öneme sahip olduğu 1978 Dünya Kupası'nda, futbol bir anda karşı etki yarattı ve toplumsal muhalefetin geliştiği bir alan haline döndü. Arjantin rejimi bütün çıplaklığıyla sergilenmiştir. Tribünlerde seyirciler "se va acabar, se va acabar, la dictatura militar", "askeri diktatörlük bitecek, askeri diktatörlük bitecek" diye bağırmıştır (Boniface, 2007: 122).

Toplumsal Hareket Olarak Futbol

Toplumsal hareket en basit bir ifadeyle "elitlere, otoritelere veya kültürel kodlara karşı birbirleriyle sürekli etkileşim halinde olan ve ortak amaçlar doğrultusunda iş birliği içinde hareket eden bireylerin geliştirdiği kolektif eylemler" olarak tanımlanabilir (Tarrow, 2011: 7). Toplumsal muhalefetin örgütlendiği

bir mecra olan futbol da hegemonik söyleme karşı kolektif eylem ve direniş olanakları sunma potansiyeline sahiptir (Zaimakis, 2018: 293). Bu anlamda futbol çok önemli bir mobilizasyon kaynağıdır; siyasi protestoların sahnesidir (Kaufman, 2010; Mittag, 2019).

Futbol toplumsal değişim için bir uyarıcı işlevi görebilir. Futbol statları ve futbol taraftarları siyasi direniş için fırsatlar sağlayabilir. Tarih futbolun, muhalefeti daha geniş kitlelere yaymak için nasıl kullandığını gösteren örneklerle doludur. 18.yy'da "çitle çevirme"³ hareketini protesto etmek için, 20.yy'da faşist rejimlerle mücadele etmek için futbolun bu işlevinden yararlanılmıştır. Futbolun kitlesel boğuşmalara yol açabileceğini söyleyen Stemmler (2000: 27), 18.yy'da bir kasaba halkının "çitle çevirmeyi" protesto etmek için toplanmanın en kolay yolunun bir futbol maçı düzenlemek olduğundan bahseder. Stemmler'in (2000: 75) aktarımına göre 1765'te, West Haddon'da futbol maçı yapmak üzere toplanan kalabalık, toplanır toplanmaz isyancı bir kalabalığa dönüşmüşler ve bir arazinin çevrilmesinde kullanılabacak çitleri yakıp yıkmışlardır.

Franco liderliğindeki Faşist İspanya'nın demokrasiye geçişinde Barcelona futbol kulübüne atfedilen anlam futbolun, toplumsal muhalefetin inşasında ne kadar önemli olduğunu bir ölçüde bize gösterir. Madrid merkezli Franco iktidarına karşı direniş simgeleyen Barcelona'nın 1974'te Real Madrid karşısında kazandığı 5-0'lık galibiyet, siyasal değişimin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Boniface, 2007: 129). Barcelona'nın bu galibiyetinin İspanya'nın demokrasiye geçişinde, Franco'nun başbakanı olan Carrero Blanco'nun ölümünden daha belirleyici olduğu kabul edilmiştir. 1986 Dünya Kupası'na ev sahipliği yaparak popülaritesini yükseltmeyi amaçlayan Meksika yönetimi, sokaklardaki "fasulye istiyoruz, gol istemiyoruz" sloganlarıyla gerçekleşen protestolara engel olamamıştır (Boniface, 2007: 124). 1990 Dünya Kupası elemelerinde Romanya, Danimarka'yı yenerek finallere katılmaya hak kazandığında yapılan kutlamalar hızla hükümet karşıtı protestolara dönüşmüş ve Çavuşesku bu protestoları bastıramadığından kısa süre sonra devrilmiştir (Çiçek, 2021). Bütün bu örnekler bize, futbolun, toplumsal hareket için adeta bir katalizör işlevini üstlenebileceğini gösterir.

Kolektif Aktör Olarak Taraftar Grupları: Çarşı ve Ahlavi

Eğer futbol, toplumsal hareket için bir katalizör görevi görürse, taraftarlar da bu toplumsal hareketin kolektif aktörü olarak işlev görür (Kossakowski et al., 2020: 1). Taraftarla ilgili özellikle iki noktaya değinmek gerekmektedir. İlki, taraftarlar, hem siyaseti etkileyen siyasi değişimin araçları hem de siyaset sahnesindeki olaylardan etkilenenler olarak toplumsal hareketlerin kilit figürleridirler (Ruzhelnyk, 2018: 311). Taraftarlar takımlarını destekleme kisvesi altında taleplerini dile getirirken, toplumsal muhalefet somut bir hale bürünebilir ve toplumsal hareketler için potansiyel bir tetikleyici hale gelebilir.

İkincisi ve daha da önemlisi, toplumsal hareketin kolektif aktörleri olarak işlev görev taraftarlar sadece siyasi konularda tutum takınmazlar, aksine pek çok farklı konularda da rahat şekilde tavır sergileyebilirler. Bu da taraftarın aslında sadece tek bir kimliğe sahip olmadığını gösterir. Farklı ideolojilerden, farklı hassasiyetlerden bir araya gelip toplumsal muhalefet noktasında birleşebilirler; daha geniş sosyal

³ 17 ve 18.yy'da birçok köyün halkı "çitle çevirme" yüzünden oyun ve eğlence imkânından mahrum kalmıştı (Stemmler, 2000).

sistem içinde karşılaştıkları sosyal, kültürel ve politik kısıtlamalara yönelik belirli tepkiler koyabilirler (Testa & Armstrong, 2010: 70).

Taraftar gruplarının bu rolünü incelerken, özellikle 2013 yılında gerçekleşen Türkiye'deki Gezi Parkı olayları ve 2011'de gerçekleşen Mısır'daki devrimi seçtik. Her iki olay da protestolardan devrimlere varıncaya değin çeşitli toplumsal hareketler bağlamında ülkelerin tecrübe ettiği en önemli olayların başlarında gelmektedir. Daha da önemlisi, her iki olayda da merkezi aktörler taraftar gruplarıdır. Beşiktaş kulübünün taraftar birliği olan Çarşı, Gezi Parkı olaylarında merkezi bir rol alırken, Al-Ahli kulübünün taraftar birliği olan Ahlavi devrim süresince merkezi bir rol almıştır.

Toplumsal hareket bağlamında düşünürsek Gezi Parkı olayları, Modern Türkiye'nin, tarihinde tecrübe ettiği en dikkat çeken olaylardan biridir. 27 Mayıs 2013'te "Taksim Yayalaştırma Projesi" kapsamında Gezi Park'ındaki birkaç ağaç için başlayan küçük protesto daha öncesinde sokak eylemciliğine katılmamış olan on binlerce insanın katıldığı bir toplumsal harekete dönüştü. Bu toplumsal harekette farklı yaşlardan, farklı sınıflardan, farklı siyasi partilerden insanlar birlik içerisindeydi. Normal gündelik hayatta birbirlerini karşı kutuplarda konumlandıran milliyetçilerle sosyalistler, İslamcı kesimden insanlarla Kemalist kesimden insanlar bir aradaydı. Bazıları sadece ağaçların kesilmesini protesto etmek için, bazıları hükümetin icraatlarını protesto etmek için bazıları da marjinal kalmış kendi yaşam tarzlarını görünür kılmak için bu harekete katılmıştı.

Burada dikkat çeken nokta bu toplumsal harekette, hareketin en önemli aktörünün bir taraftar grubu olan Çarşı olmasıydı (Özçetin & Turan, 2015; Guschwan, 2016; Battini & Koşulu, 2018). Toplumsal hareketleri incelediğimizde, kitlelerin gücünü kontrol eden ve onu yönlendiren ağırlıklı olarak muhalif siyasi aktörler ve gruplardır, ancak Gezi Parkı olaylarında kitleleri yönlendiren, onlara güç veren Çarşı idi. Çarşı protestoların başlangıcından beri polis şiddetine karşı örgütlü bir direnişin oluşmasında kritik rol oynadı (Özçetin & Turan, 2015). Çarşı, belki de hayatlarında ilk defa sokakta polisi karşısında bulmuş on binlerce insanı bir arada tuttu. Bir toplumsal harekette ne yapacağını bilmeyen, deneyimsiz ve kalabalık kitle Çarşı çatısı altında bir araya geldi. Çarşı üyelerinden biri (Helvacı et al., 2013: 30) bu durumu şöyle izah ediyor:

Sabahtan beri oradaki insanlar Çarşı gelsin diye bekledi. Hiçbir örgütün organizasyonu olmayan doğal bir eylemde herkesin umudu Çarşı oldu... Herkes bir reaksiyon veriyor ama bu işi anca Çarşı halleder diye umuyordu. İşte bizim böyle bir imajımız var. Her zaman halkın takımı olmakla gurur duyduk ve bu gece bir kez daha gururum okşandı.

Burada sorulması gereken soru şudur: Çarşı bu rolü nasıl üstelendi? Diğer taraftar gruplarının yanında Çarşı neden bu kadar muteber konuma geldi? Çarşının üstlendiği bu rolün nedenlerini açıklamadan önce, konunun daha iyi anlaşılması adına burada bir parantez açarak Çarşı grubunun tarihçesinden ve üstlendiği rollerden çok kısa bir şekilde bahsetmemiz gerekmektedir. Çarşı 1982 yılında kuruldu. Kurucuları arasında Alpay Ketenci, Ayhan Güner, Erol Özdil, Şeref Yılmaz, Alen Markaryan gibi pek çok isimden söz edebiliriz. Burada önemli olan noktalardan biri, Çarşı'nın kurucuları arasında farklı siyasi saiklerle, düşüncelerle hareket eden insanların olduğu gerçeğidir. Sol kanattan insanların olduğu gibi,

milliyetçi kanattan da, muhafazakâr kanattan da, azınlık kesimden de insanlar vardır. Beşiktaş semtinde yaşayan, farklı görüşlere sahip bu insanlar bir araya gelerek Çarşı grubunu kurdular. Semtin tam merkezinde, toplanma yerleri de olan Köyiçi olarak bilinen esnaflar ve balıkçılar çarşısından etkilenecek kendilerine Çarşı adını verdiler (Dikici, 2008).

Çarşı'nın Türkiye'de duyulmamış sesleri temsil ettiği yaygın olarak kabul edilmektedir (Battini ve Koşulu, 2018; Özçetin ve Burak, 2015). Nitekim Çarşı'nın "Çarşı her şeye karşı" mottosunun temelinde de bu temsil düşüncesi yatmaktadır. Çarşı'nın sloganlarındaki çeşitlilik bunun bir göstergesidir: "Çarşı, nükleer santrallere karşı", "Çarşı, Danimarka'ya karşı", "Çarşı, ırkçılığa karşı", "Çarşı, küresel ısınmaya karşı" vs. Bu şekilde değerlendirdiğimizde, Çarşı herhangi bir siyasi partinin ya da ideolojik görüşün arka bahçesi değildir. Nitekim Çarşı grubunun üyeleri de böyle bir yakıştırmayı kabul etmemektedirler. Çarşı üyelerinden Ankaralı Ayhan'ın sözleri bu durumu teyit eder niteliktedir: "Çarşının... hiçbir zaman siyasi partiyle işi olamaz, çünkü bu siyasi oluşumlar şu an Türkiye'de hiçbirimizi temsil etmiyor, edemez de... Tayyip Erdoğan'ın değişmesini istemiyorum. Kemal Kılıçdaroğlu gelmiş yahut Deniz Baykal... Ne bileyim, Devlet Bahçeli'nin gelmesi de benim umurumda değil" (Helvacı et al., 2013:43-44).

Bu çeşitliliği sayesinde belli bir siyasi partinin ya da ideolojinin arka bahçesi olma etiketinden kurtulan Çarşı'yı muteber kılan esas nokta, Çarşı'nın sosyal adalet vurgusudur. Bu vurguyu öncelikle siyasi konularda görmekteyiz. Grubun önemli isimlerinden birinin 18 Haziran 2013'te Vice dergisine söylediği şu sözler bunun en açık örneğidir: "Mazlumları koruyoruz, sesinin duyulmasına ihtiyaç duyanları koruyoruz. Gençleri destekliyoruz, daha modern bir demokrasiye, daha güçlü bir demokrasiye geçmek için çalışıyoruz" (Battini ve Koşulu, 422). Bununla birlikte, Çarşı'nın sosyal adalet vurgusu sadece siyasi konularla sınırlı kalmamaktadır, aksine gündelik hayatın pek çok konusuyla bağlantılıdır. Çarşı uzun yıllar futbolla ilgisi olmayan konular için mücadele etmesiyle ün kazandı. Bunun pek çok örneği vardır. Amerikan güçlerinin Irak işgalini protesto etmek için, "Savaşa Hayır" veya "Kara Kartallar Amerikan Şahinlerine Karşı"; özelleştirmeleri protesto etmek için, "Çarşı devlet kurumlarının özelleştirilmesine karşı"; Danimarka'daki karikatür olayını protesto etmek için, "Çarşı Danimarka'ya karşı"; Kaz Dağları'ndaki maden arama çalışmalarını protesto için "Kaz Dağları'nın üstü altından daha değerlidir"; Hasankeyf'teki baraj yapımını protesto etmek için, "Bırakın Hasan Keyfine Baksın, Hasankeyf Sular Altında Kalmasın" gibi pankartlar kullanmışlardır. Bu örnekler daha fazla genişletebilir.

Çarşı'nın bu geniş repertuardaki sosyal adalet üzerine söylemleri onun diğer kulüplerin taraftar birliklerine göre daha fazla ön plana çıkmasını sağlıyor. Galatasaray taraftar grupları ve Fenerbahçe taraftar grupları da bazı zamanlarda siyaset ile çatışma içerisine girse de hem verdiği mesajlar hem de gösterileri Çarşı'nın kadar etki yaratmadığı aşikardır. Buna örnek olarak Galatasaray'ın 2011'deki stat açılış protestosunu ve Fenerbahçe'nin 2012'deki stadyumun önündeki polis araçlarına saldırıyı verebiliriz. Kısmiyle de olsa devlet teşvikiyle yapılan Galatasaray'ın yeni stadı 2011'de dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından açıldı. Ancak bu açılış taraftarların düzenlediği büyük bir protestoyla sonuçlandı. Açılış maçı başlamadan önce Recep Tayyip Erdoğan yuhalandı ve stadyumu terk etmek zorunda kaldı (Irak, 2018: 406). Galatasaray taraftarı gibi Fenerbahçe taraftarı da devletin kurumlarıyla karşı

karşıya geldi. 2012'de Fenerbahçe taraftarına gaz bombası atılmasına, taraftar Kadıköy'de polis araçlarına saldırarak ve onları yakarak cevap verdi. Ancak bu iki takım taraftar gruplarının yarattığı etki Çarşı'nın yarattığı etkiden çok daha düşük kalmıştır.

Bunun en önemli sebebi Çarşı'nın bir taraftar grubundan daha fazla olmasıdır. Bu durum ise Çarşı'yı sürekli olarak polisle karşı karşıya getirmektedir. Çarşı nerede bir toplumsal problem varsa orada bulunduğu için, onun sürekli olarak polisle karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır. Mesela 2013 İşçi Bayramı'nda, Çarşı daha sonra efsanevi bir statü kazanacak olan polis karşıtı sloganlarını tanıttı: 'Ateş edin, ateş edin, bize biber gazı atın, kaskınızı çıkarın, kulübünüzü terk edin, gerçek adamın kim olduğunu görelim' (Irak, 2018: 406). Bu durum, Çarşı'nın Gezi Parkı protestolarında neden öncü rol aldığı ve diğer kulüp taraftar birliklerinden neden daha muteber olduğunun kısmi bir açıklamasını sunmaktadır.

Çarşı polisle çatışmalarda deneyimli olduğundan dolayı Gezi Parkı olaylarında en ön sırada yer aldı (Irak, 2018). Gezi'de yer alan insanlar çoğunlukla daha öncesinde herhangi bir toplumsal hareket formlarının içerisinde yer almadı, hatta çoğu polis karşısında bile durmadı. Çarşı grubu bu noktada onlar için adeta bir rol model işlevi gördü. Çarşı'nın sokağa çıkması parktaki kitlelere büyük cesaret verdi. Çarşı grubu üyelerinden biri (Helvacı et al., 2013: 63) şöyle açıklıyor durumu: "Kitleler o korku eşliğini Çarşı sayesinde aştı; polise, siyasetçiye güvenmiyor. Parktaki kitleler de etrafında Çarşı'yı görüyor, Çarşı'ya orada çok büyük sorumluluk bindi... Hiçbir siyasi örgütün pankartı yoktu, bir tek Çarşı'nın pankartı var ve kitleler sana güveniyordu".

Polisle karşı karşıya gelme noktasında Çarşı'nın tecrübesi onu Gezi'nin en önemli aktörü haline getirdi. Çarşı grubunun üyelerinden birinin söylediği gibi adeta antrenmanlıydılar. Polisle karşı karşıya geldiklerinde ne yapacaklarını biliyorlardı. Polisin biber gazlarından nasıl korunacaklarını daha önce tecrübe etmişlerdi. Gezi'nin hemen öncesindeki üç olay ve onun daha öncesindeki tecrübeler Çarşı'yı adeta Gezi'de nasıl davranılacağı noktasında öncesinde eğitmişti. 7 Nisan Emek Sineması eyleminde de 1 Mayıs kutlamalarında da 11 Mayıs'taki İnönü Stadyumu'na veda maçında da Çarşı grubu ölçsüz polis şiddetine maruz kalmıştı (Turan, 2013).

Türkiye'de protesto hareketi ile sınırlı kalan futbol takımı taraftar grubu, Mısır'da devrimin baş aktörlerinden biri olmuştur. Mısır'da taraftar grubunun 2011'in başında üstlendiği bu rolü daha iyi anlamak için öncelikle çok kısa bir şekilde Mısır Devrimi'nden bahsetmemiz gerekmektedir. Türkiye'de protesto ile sınırlı kalan toplumsal hareket, Mısır'da 2011 yılında Huntington'un (1968: 264) ifadesiyle "en hızlı, en temel ve en şiddetli formu" olan devrim safhasına çoktan ulaşmıştı. 1981-2011 yılları arasında Mübarek'in otoriter yönetimi altında yönetilen Mısır 2011'in başında geri dönüşü olmayan bir devrim sürecine girmişti. Devrim her ne kadar 2011 yılında gerçekleşse de aslında 2006 yılındaki tekstil işçileri tarafından başlatılan genel grevler ve 2008 yılındaki 6 Nisan Hareketi 2011 devriminin bir fragmanı niteliğindedir (Ayhan, 2011). Bu iki olayda on binlerce insan ekonomik koşulları protesto etmek ve siyasal taleplerde bulunmak üzere meydanlara inmişlerdi. Ayrıca, 2007'de yapılan anayasal değişikliklerle seçim merkezlerindeki yargı denetiminin kaldırılmasının yarattığı hayal kırıklığı, seçim propagandalarını engelleyen güvenlik mekanizmaları, seçimlerde uygulanan baskı ve usulsüzlükler (Bekaroğlu ve Kurt, 2015) devrimci huzursuzluğu daha ileri götürmüştür. Bunlara ek olarak Mübarek rejiminin

yolsuzlukları, bireylere yönelik keyfi tutuklamaları Mübarek yönetiminin meşruiyetinin tamamıyla ortadan kalkmasına yol açmıştır (El Naggar, 2012). En nihayetinde, kötü ekonomik koşullar, artan işsizlik oranları ve siyaset ve hukuk başta olmak üzere gündelik hayatın her alanındaki anti-demokratik uygulamalar Mısır halkını 25 Ocak 2011’de devrimci bir durum içerisine yerleştirmiştir.

Burada önemli olan nokta, bu devrim sürecinde belli bir ideolojik grubun öne çıkmamasıydı. Devrim meydanlarında, normal hayatta birbirine zıt noktalarda konumlandırılan İslamcı gruplar ile sekülerler yan yana bulunmaktaydı; orta sınıftan insanların yer aldığı gibi, depolitize fakirler de yer almaktaydı (Kurun: 2019). Abul-Magd’in (2012) işaret ettiği gibi her cinsiyetten, her yaştan, her meslekten, her sınıftan, her dinden insan devrim sokaklarını doldurmuşlardı. İdeolojik ve sosyoekonomik açıdan oldukça hetorejen bir niteliğe sahip devrim meydanında herkesi buluşturan ortak nokta Mübarek’in otoriter rejiminin sona erdirilmesi idi.

Çalışmamız açısından daha da önemli olan nokta, Mısır Devrimi’nde en önemli aktörlerden birinin bir taraftar grubu olan Ahlavi olmasıydı. Neden Ahlavi taraftar grubu bu devrimci rolü üstlendi, neden diğer toplumsal gruplara oranla daha muteber konuma geldi? Bunun için önce genelde Ahlavi taraftar grubunun özelde Mısır taraftar kültürünün tarihinden çok kısa bir şekilde bahsetmemiz gerekmektedir. Bu inceleme Mısır’da bir taraftar grubu olan Ahlavi’nin neden devrimci bir rol üstlendiğinin ve daha muteber bir konuma sahip olduğunun kısmi bir açıklamasını da sunacaktır.

Mısır’da taraftar grupları genelde iki dönemde incelenir. Mısırlı taraftar grupları, 1990’ların sonlarına kadar “Terso” taraftarları olarak biliniyordu. Terso taraftarları üyelerinin cinsiyeti ve yaşı açısından nispeten heterojen bir niteliğe sahipti. Farklı yaşlardan ve katmanlardan insanların yer aldığı bu taraftar grubunda kadınlar da bulunmaktaydı. Nitekim bu durum, Terso taraftar gruplarının, özellikle Avrupa ve Latin Amerika ile karşılaştırıldığında, büyük ölçüde şiddet içermeyen bir futbol kültürüne sahip olmasının yolunu açtı (El-Zatmah, 2012: 801).

1970’lerin sonlarından itibaren başlayan ekonomik ve siyasi değişimler Terso taraftar grubunun da dönüşmesine yol açmıştır. Muhafazakâr İslami ideolojinin yaygın hale gelmesiyle birlikte sınırlı sayıda olan kadın taraftarları stadyumdan geri çekildi; ekonomik koşulların kötüleşmesiyle birlikte stadyumlardaki üçüncü sınıf koltuklara tamamıyla alt sınıftan gelen genç erkekler hâkim olmaya başladı. Bu dönüşüm süreciyle birlikte, 2000’lerin ilk yıllarında Terso kültürü yerini daha sonra Ultras olarak bilinen yeni taraftar grubuna bıraktı (El-Zatmah, 2012: 801).

Bu dönüşüm, Mısır taraftar gruplarının kültürünü birçok yönden kökten değiştirdi. Bu dönüşüm, futbol stadyumlarında polis ve güvenlik güçleriyle şiddetli çatışmaların doğmasına yol açtı; Ultras’ın direniş ahlakını güçlendirdi (Jerzak 2013). Yani, taraftar gruplarındaki dönüşümle birlikte gerçekleşen şey, polisle mücadelede şiddetin sıradanlaşması olmuştur; şiddetin baskın bir form haline gelmesi olmuştur. Mısır’da Ultras taraftar gruplarının böyle bir form almasının en önemli sebebi ise Mübarek rejiminin güvenlik güçlerinin futbol stadyumlarındaki ve diğer halka açık forumlardaki sert ve baskıcı uygulamalarıdır. Ultras’ların yükselişi ve siyasallaşması da bu baskıcı uygulamalara doğrudan bir tepkidir. Ultras taraftar grupları, devletin kamusal alandaki en büyük temsilcisi olan polisle şiddetli çatışmalar yoluyla siyasal bir unsur haline geldi.

Mısır'da 2000'lerde çok sayıda Ultras taraftar grupları ortaya çıktı. Ancak bu gruplar arasında özellikle dikkat çekenlerden biri Ultras Ahlavi olmuştur (Rommel, 2021). Ahlavi 2007 yılında kuruldu. 2000'lerde çok sayıda Ultras grupları kurulsada Ahlavi en etkili ve en büyük olarak kaldı. Diğer ultras gruplarının yüksek üyelik ücretleri ve kulüplerin yönetim kurullarıyla yakın ilişkilerinin bir sonucu olarak, bu grupların faaliyetleri yaygın olarak fazla kontrollü, fazla ticari ve fazla pahalı olarak görülüyordu (Akt: Rommel, 2021: 89) Ancak Ahlavi taraftar grubu, kulüplerin kontrolünden daha radikal bir şekilde kurtulma ve gerçekten bağımsız taraftar örgütleri kurma girişimiydi. Nitekim hareketin bağımsız kalmasını sağlamak için kulüpten mali destek de alınmadı (Ibraheem, 2015: 49). Ahlavi'nin kulüpten görece bağımsız taraftar örgütü olması, Ahlavi'nin neden daha muteber konumda olduğunun kısmı bir açıklamasını sunmaktadır.

Ahlavi taraftar grubunun kulüpten görece bağımsızlığı, aynı zamanda onun devlet güçleriyle kolayca çatışma içerisine girmesinin önünü de açmaktadır. Devrim süresince Ahlavi taraftar grubunu diğer gruplara göre muteber kılan daha önemli nokta da, onun kuruluşundan itibaren devlet güçleriyle sürekli olarak içinde bulunduğu bu çatışmadır. Ahlavi taraftar grubu polisin stat içindeki ve dışındaki kontrol önlemlerini haklarına yönelik kabul edilemez ihlaller olarak değerlendirdi ve stadyumların içinde ve dışında şiddetli direniş sergiledi (Rommel, 2021: 96). Nitekim Ahlavi taraftar grubu bu süre zarfında birkaç aşamalı zafer kazandı ve 2010'un sonunda Mısır'ın futbol stadyumlarında ifade özgürlüğü için benzersiz bir alan açmayı başardı (Ibraheem, 2015: 93-96).

Taraftarların 2011 öncesi güvenlik güçleriyle çatışmaları ise devrim için bir laboratuvar gibi tasvir edildi. Pek çok araştırmacı, bu deneyimin grupları nasıl sokak kavgalarına hazırladığına ve polisi Tahrir Meydanı'ndan geri püskürtmek için gerekli disiplin ve organizasyonu nasıl geliştirdiğine dikkat çekti (Woltering, 2013; Tuastad, 2014; Dorsey, 2016; Ibraheem, 2015). Bu deneyim Mısır'daki taraftar gruplarının devrimci rollerini oynayabilmelerinin en büyük nedenidir. Polisle karşı karşıya geldiği yıllar, taraftar gruplarını devrimin en uygun muhafızları haline getirmişti (Tuastad, 2014). Topluca hareket etmeyi, vurup kaçmayı, hayatta kalmayı ve uzun süre göz yaşartıcı gaza maruz kalmaktan kaçmayı, ön savaşımlarını periyodik olarak dinlendirmek için değiştirmeyi, polis saldırılarını uyararak için davul çalmayı, provokatörleri tespit etmeyi, tezahürat yapmayı biliyorlardı (Tuastad, 2014). 20 yaşındaki bir Ahlavi üyesi, "herkes Ultraların polisle nasıl yüzleşileceği konusunda eğitildiğini söylüyor, biz eğitilmedik, onların taktiklerine ve aldatma tekniklerine alışkınız" (Ibraheem, 2015: 75) diyerek bunu açık bir şekilde dile getirmekteydi.

Ahlavi taraftar grubunun deneyimleri, onu Mısır Devrimi'nde merkezi bir kahraman haline getirdi. Tam da bu yüzden bir Ahlavi üyesi "biz devrimin kalkanıydık" demiştir (Ibraheem, 2015: 75). 27-28 Ocak'taki İçişleri Bakanlığı çatışmalarında, 2 Şubat'taki Deve Savaşı'nda Ahlavi bu kalkan görevini üstlendi. Güvenlik güçleri ve hükümet yanlılarıyla çatışmalarda ön saflarda yer aldı. Şayet bu taraftar grupları olmasaydı toplumsal hareketin sonucu çok daha farklı olabilirdi (Tuastad, 2014). Bu yüzden Mısır'daki taraftar grupları bir anlamda devrimciydiler. Taraftar grupları üyelerinden biri bu bağlantıyı şöyle ifade etmekteydi: "Ülkemizi, kulübümüzü ve grubumuzu seviyoruz. Özgürlük için savaşıyoruz. Devrimciler ve taraftar grupları arasındaki ortak şey buydu. Stadyumlarda özgürlük için savaşıyorduk. Mısır halkı özgürlük için savaşıyordu. Fikirlerimizi ve duygularımızı devrime yatırdık" (Dorsey, 2012: 43).

Devrimci bir kimlik kazanan bu taraftar grubu ise tek bir ideolojiye bağlı değildi, içerisinde farklı dünya görüşlerinden insanlar bulunmaktaydı. Ahlavi'nin üyeleri siyasi yelpazenin farklı yerlerindendi. Tanınmış capo Ramez'in bu durumu şöyle ifade eder: “[Devrime] katılanlar Al-Ahli'yi desteklemek için katılıyorlar, birinin Müslüman Kardeşler'den olması veya diğerinin *başka bir şeyi* desteklemesi beni ilgilendirmez” (Ibraheem, 2015: 72). Devrime katılanları birleştiren esas nokta ideolojileri değil, adalet vurgusu olmuştur. Bir Ahlavi taraftar grubu üyesi şöyle izah eder bu durumu: “Ülkenin bir bütün olarak yaşadığı adaletsizliklerle, sadece Ultras olarak yaşadığımız adaletsizliklerle değil, tüm durumla mücadele etmek için oradaydık; biz bu ülkenin bir parçasıyız” (Ibraheem, 2015: 73).

Sonuç

Öncelikle genel bir değerlendirme yaparak şunu ifade etmemiz gerekir ki, futbol madalyonun iki yüzü gibidir. Bir yüzünde, devletin ideolojik aygıtı olarak işlev görmekte, yöneticilerin elinde kitleleri şekillendirmek ve uyuşturmak üzere politik bir silah olarak kullanılmakta; diğer yüzünde, protestolardan devrimlere varıncaya değin toplumsal hareketlerin örgütlendiği bir mecra olarak kabul edilmekte. Hükümetler tarafından manipülasyon aracı olarak kullanılan, halkın hoşnutsuzluğunu geciktirmek için kullanılan futbol aynı zamanda toplumsal dönüşüm aracı olarak da kullanılmaktadır. Ancak bu durum futbol olmasaydı bu manipülasyonların olmayacağı, hoşnutsuzlukların geciktirilmeyeceği ya da toplumsal dönüşümün olmayacağı anlamına gelmez. Futbol olmasaydı da o faşist rejimler varlığını sürdürecekti ya da toplumsal hareketler var olacaktı. Bizim burada göstermek istediğimiz ilk nokta, futbolun hem yönetenler için hem de yönetilenler için çok önemli bir araç olarak işlev gördüğüdür. Bu yüzden, futbol sadece futbol değildir. Futbol toplumdur; toplumdaki dayanışmayı olduğu kadar çatışmaları da gösteren bir aynadır. Daha da önemlisi, futbol hem yönetenler hem de yönetilenler için mücadele edilip, kazanılması gereken bir mecradır. Bu mecra, ister yönetenler isterse de yönetilenler için olsun, fark etmeksizin önemli bir tetikleyici role sahiptir.

Ancak bizim burada dikkatini daha çok çekmek istediğimiz nokta, futbolun toplumsal hareketler için tetikleyici bir role sahip olabileceğidir. Futbol önemli bir mobilizasyon kaynağı olarak toplumsal hareketlerin sahnesine dönüşebilir, toplumsal hareketlerin örgütlenebileceği koşulları inşa edebilir; taraftarlar da bu toplumsal hareketlerin kolektif aktörleri haline gelebilir. Çarşı ve Ahlavi örnekleri bunu bize net bir şekilde göstermektedir. Ancak tam bu noktada şunun altını net bir şekilde çizmemiz gerekmektedir. Toplumsal hareket bağlamında düşündüğümüzde, sadece kendi başına ele alındığında futbol sınırlı mücadele olanağı sunar. Futbol toplumsal hareketlerin örgütlenmesi için önemli bir potansiyele sahiptir, ancak bu sınırlıdır. Futbol ve onu oluşturan parçalar örgütsel ve yapısal güce meydan okumak için sınırlı olanaklar sunar. Taraftarlar tek başına nadiren herhangi bir olumlu program sunar ve yeni düzen inşa etmeye çalışır. Hoşnutsuzluğu göstermek için değişimi talep ederler, ama bu değişimin nasıl olması gerektiğini tanımlayamazlar. Ancak, her ne zamanki futbola ilaveten başka siyasi gruplar ya da ordu (Mısır örneğinde olduğu gibi) denklemin içine girer, o zaman bu toplumsal hareket isyan ya da devrim formuna sahip olabilir. Futbol, futbol taraftarları tek başına, toplumsal hareket formu olan protestoyu örgütleyebilir, ama toplumsal hareket formu olan bir devrimi gerçekleştirmez. Eğer bir devrim gerçekleşecekse, bu alternatif bir toplum düzeni sunan, belli bir program dahilinde hareket eden siyasi bir bilincin eşlik etmesi gerekmektedir.

Bu sonuç bize Gezi Parkı olaylarının neden protesto ile sınırlı kaldığının ve Mısır'daki olayların devrimle sonuçlandırıldığının da bir açıklamasını sunar. Çarşı grubu protestolarının yaygınlaşmasında ve sürdürülmesinde çok önemli rol oynamasına rağmen, iktidar alanına hiçbir şekilde meydan okumadı. Çarşı'nın amacı hiçbir şekilde mevcut hükümeti devirip alternatif bir hükümet önermek değildi. Çarşı üyelerinin dediği gibi, sağcısı, solcusu herkes kendisini Çarşı'ya bağlamış, ancak Çarşı'nın alternatif oluşturacak bir bilinci, programı yoktu. Tam da bu yüzden Çarşı gerektiği zaman iş birliğine girip protestoların sonlanmasında önemli rol üstlendi. Ancak, Mısır'da ise durum tam tersiydi. Mısır'da Tahrir Meydanı'nda tek başına bir taraftar grubu yoktu. Toplumsal hareketlerin yayılmasında ve sürdürülmesinde Ahlavi taraftar grubu çok önemli rol oynamıştır, ancak daha da önemlisi, bu hareketlerin içerisinde yeni bir düzenin oluşması için gerekli bilince, alternatif programa sahip siyasi irade de vardı. Süreç taraftar gruplarının kolektif gücünü yönlendiren bu siyasi irade tarafından yönetildi. Daha doğru bir ifadeyle, süreç alternatif bir programa sahip olan irade tarafından engellenmedi. Mesela, Mısır'da ordu bu devrim sürecinde önce ikircikli bir tavra sahipti, ancak çok kısa süre içerisinde ordunun bu ikircikli tavrı yerini Mübarek'in dışlanmasına bıraktı. Bu yüzden, tekrar ifade edersek, futbol, futbol taraftarları tek başına, toplumsal hareket formu olan protestoyu örgütleyebilir, ama toplumsal hareket formu olan bir isyanı ya da devrimi gerçekleştiremez. Eğer bir isyan ya da devrim gerçekleşecekse, bu alternatif bir toplum düzeni sunan, belli bir program dahilinde hareket eden siyasi bir bilincin eşlik etmesi gerekmektedir. Futbol burada sadece tetikleyici, hızlandırıcı bir rol üstlenmektedir.

Taraftar gruplarının merkezde olduğu bir toplumsal hareketin Gezi Parkı'nda protesto ile sınırlı kalması, Mısır'da ise devrimle sonuçlanması, aynı zamanda iki ülkenin kendine özgü koşullarıyla bağlantılıdır. Yaygın olarak kabul edildiği gibi, Mısır'da demokratik bir örgütlenme özgürlüğünden çok fazla bahsedilemez. Örgütlenme özgürlüğü devletin sınırsız gücü ile bastırılır. Örgütlenme özgürlüğünün devlet şiddetiyle bastırıldığı böyle bir ortamda, futbol stadyumları önemli bir direnme yeri oluşturur. Devrim bilinci bu direnme yerlerinde en canlı şekilde açığa çıkar. Ancak, Türkiye'de, Mısır'la kıyaslandığında daha çoğulcu, demokratik bir siyasal yapı söz konusudur. Bu yüzden futbol stadyumları Türkiye'de en önemli direnme yeri değildir, pek çok direnme yerlerinden sadece biridir.

Çıkar Çatışması Beyanı

"Toplumsal Hareketlerin Katalizörü Olarak Futbol: Çarşı ve Ahlavi Örneği" başlıklı makale ile ilgili herhangi bir kurum, kuruluş, kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

- Abul-Magd, Z. (2012). Occupying Tahrir square: The myths and the realities of the Egyptian revolution. *The South Atlantic Quarterly*, 111(3), 565-572.
- Adorno, T. W. (1996). *The Culture industry*. Routledge.
- Adorno, T. W. (1997). *Prisms*. (S. Weber ve S. Weber, Çev.). The MIT Press.
- Aktütün, İ. (2010). Futbolun siyasi tarihine kenar notları. *Cogito*, 63, 8-26.

- Althusser, L. (2000). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. (Y. Alp ve M. Özışık, Çev.). İletişim Yayınları.
- Ayhan, V. (2011). Mısır Devrimi'nin ayak sesleri. *Ortadoğu Analiz*, 3(26), 15-26.
- Bambery, C. (2002). Marksizm ve spor. *Birikim*, 158, 82-94.
- Bar-On, T. (1997). The Ambiguities of football, politics, culture, and social transformation in Latin America. *Sociological Research Online*, 2(4), 15-31.
- Battini, A. ve Koşulu, D. (2018). When ultras defend trees: framing politics through subcultural fandom-comparing UltrAslan and Çarşı before and during Occupy Gezi. *Soccer & Society*, 19(3), 418-439, DOI:10.1080/14660970.2017.1333673.
- Bekaroğlu, E. A. ve Kurt, V. (2015). Mısır'da otoriter rejimin sürekliliği ve ordu: 'Arap Baharı' ve sonrası sürecin analizi". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 1-36
- Boniface, P. (2007). *Futbol ve küreselleşme*. (İ. Yerguz, Çev.). NTV Yayınları.
- Brohm, J. M. (1989). *Sport: A prison of measured time*. Pluto.
- Crowther, N. B. (2010). *Sport in ancient times*. University of Oklahoma Press Norman.
- Çiçek, A. C. (2021). *Tarihsel süreçte futbol ve siyaset: Maçlar, rekabetler, takımlar*. Efe Akademi Yayınları.
- Çoban, B. (2008). Futbol ve toplumsal muhalefet. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 59-88.
- Dever, A. (2010). *Spor sosyolojisi: Tarihsel ve güncel boyutlarıyla spor ve toplum*. Başlık Yayın Grubu.
- Dever, A. (2021). Spor ve toplumsal sınıf. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 38-49.
- Dikici, S. T. (2008). *Türkiye'de taraftarın sosyal ve siyasal profili: Beşiktaş JK Çarşı grubu örneği* (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Dorsey, J. M. (2012). Pitched battles: The role of ultra soccer fans in the Arab Spring. *Mobilization: An International Journal*, 17(4), 411-418.
- Dorsey, J. M. (2016). *The Turbulent world of Middle East soccer*. Hurst.
- Eagleton, T. (2010, June 15). Football: A dear friend to capitalism. *Guardian*. <http://www.guardian.co.uk/commentisfree/2010/jun/15/football-socialism-crack-cocaine-people>
- Eco, U. (1986). *Travels in hyper reality*. (W. Weaver, Çev.). A Harvest Book.
- Edwards, H. (1969). *The revolt of the black athlete*. Free Press.
- El Nagggar, M. H. (2012), Human rights organisations and the Egyptian Revolution. *IDS Bulletin*, 43(1), 78-86.

- El-Zatmah, S. (2012). From terso into ultras: The 2011 Egyptian Revolution and the radicalization of the soccer's ultra-fans. *Soccer & Society*, 13(5-6), 801-813.
- Fişek, K. (1983). *Devlet politikası ve toplumsal yapıyla ilişkileri açısından dünyada ve Türkiye'de spor yönetimi*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.
- Galeano, E. (2021). *Gölgede güneşte futbol* (9. Baskı). (E. Önalp ve M. N. Kutlu, Çev.). Can Yayınları.
- Guschwan, M. (2016). Fan politics: Dissent and control at the stadium. *Soccer & Society*, 17(3), 388-402, DOI: 10.1080/14660970.2015.1082763.
- Hargreaves, J. (1982). *Sport, power and ideology*. Routledge, Kegan and Paul.
- Helvacı, A., Dadyan, S. ve Erte, Ö. (2013). *Çarşı geliyoor! : Şovalye ruhlu semt çocukları* (15. Baskı). Okuyan Us.
- Hoch, P. (1972). *Rip off the big game*. Anchor Books.
- Huntington, S. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
- Ibraheem, D. (2015). *Ultras Ahlawy and the spectacle: Subjects, resistance and organized football fandom in Egypt*. [Master's thesis, American University in Cairo]. AUC Knowledge Foundation. <https://fount.aucegypt.edu/etds/140>
- Inglis, D. (2004). Theodor Adorno on sport: The jeu d'esprit of despair. R. Giulianotti (Ed.), *Sport and modern social theorists* (s. 81-95) içinde. Palgrave Macmillan.
- Irak, D. (2018). 'Shoot some pepper gas at me!' football fans vs. Erdoğan: organized politication or reactive politics?. *Soccer & Society*, 19(3), 400-417, DOI: 10.1080/14660970.2017.1333675.
- Jerzak, C. T. (2013). Ultras in Egypt: State, revolution, and the power of public space. *Interface: A Journal for and about Social Movements*, 5(2), 240-262.
- Kaufman, P. (2010). Playing and protesting: Sport as a vehicle for social change. *Journal of Sport & Social Issues*, 34(2), 154-175, DOI: 10.1177/0193723509360218.
- Kennedy, D. ve Kennedy, P. (2013). Introducton: reflections on the context of 'Left Wing' fan cultures. *Soccer & Sport*, 14(2), 117-131, DOI: 10.1080/14660970.2013.776463.
- Kossakowski, R., Nosal, P. ve Woznak, W. (2020). *Politics, ideology and football fandom: The transformation of modern Poland*. Routledge.
- Kozanoğlu, C. (1990). *Türkiye'de futbol: Bu maçı alacağız*. Kıyı Yayınları.
- Kuhn, G. (2011). *Soccer vs. the state: Tackling football and radical politics*. PM Press
- Kuper, S. (1996). *Futbol asla sadece futbol değildir* (S. Gürtunca, Çev.). Sabah Kitapları.

- Kurun, İ. (2019). Devrim teorileri ışığında 2011 Mısır Devrimi ve sonrası: Ne tür bir devrim gerçekleşti?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 74(4), 1011-1035
- Marx, K. (1997). *Hegel'in hukuk felsefesinin eleştirisi* (K. Somer, Çev.). Sol Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2018). *Alman ideolojisi* (O. Geridönmez, Çev.). Kor Kitap.
- McDonald, I. (2009). One-dimensional sport: Revolutionary marxism and the critique of sport. B. Car-
rington ve I. McDonald (Ed.), *Marxism, cultural studies and sport* (ss. 32-49) içinde. Routledge.
- Mitchell, P. R. ve Schoeffel, J. (2010). *İktidarı anlamak* (T. Doğan, Çev.). Bgst Yayıncılık
- Mittag, J. (2019). Protest and social movements in football as an emerging field of research: A review
on sport politics studies between the local and the global. *Moving the Social*. 61, 123-133, DOI:
10.13154/mts.61.2019.123-133
- Özçetin, B. ve Turan, Ö. (2015). Kahire'den İstanbul'a: Futbol, siyaset ve toplumsal hareketler. *Mülkiye
Dergisi*, 39(2): 115-146.
- Rigauer, B. (1981). *Sport and work*. Columbia University Press.
- Rommel, C. (2021). *Egypt's football revolution: Emotion, masculinity, and uneasy politics*. University
of Texax Press.
- Ruzhelnik, O. (2018). Ukraine. J.M. De Waele, S. Gibril, E. Glorizova ve R. Spaaij (Ed.), *The Palgrave
international handbook of football and politics* (ss. 311-326) içinde. Palgrave Macmillan.
- Scott, J. (1971). *The Athletic revolution*. Free Press.
- Sert, M. (2000). *Gol atan galip: Futbola sosyolojik bir bakış*. Bağlam Yayınları.
- Spaaij, R. ve Viñas, C. (2013). Political ideology and activism in football fan culture in Spain: a view
from the far left. *Soccer & Society*, 14:2, 183-200, DOI: 10.1080/14660970.2013.776467.
- Stemmler, T. (2000). *Futbolun kısa tarihi* (N. Aça, Çev.). Dost Kitabevi.
- Talimciler, A. (2006). İdeolojik bir meşrulaştırma aracı olarak spor ve spor bilimleri. *Spor Yönetimi ve
Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 1(2), 35-40.
- Tarrow, S. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge Uni-
versity Press.
- Testa, A. ve Armstrong, G. (2010). *Football, fascism and fandom: The ultras of Italian football*. A & C
Black Publishers.
- Tuastad, D. (2014). From football riot to revolution. The politic role of football in the Arab World. *Soccer
& Society*, 15(3), 376-388, DOI: 10.1080/14660970.2012.753541.
- Turan, Ö. (2013). Gezi Parkı direnişi ve armağan dünyası. *Toplumsal Tarih*, 238, 62-73.

Turğuter, E. A. (2017). New social movements and football. R. Efe, R. Penkova, J. A. Wendt, K. T. Saparov ve J. G. Berdenov (Ed). *Developments in social sciences* (ss. 85-96) içinde. St. Kliment Ohridski University Press.

Whannel, G. (2008). *Culture, politics and sport: Blowing the whistle revisited*. Routledge.

Woltering, R. (2013). Unusual suspects: 'Ultras' as political actors in the Egyptian Revolution. *Perspectives on the Arab Studies Quarterly*, 35 (3), 290–304.

Yeniçirak, H. (2022). Yönetme sanatı olarak siyaset. H. Yeniçirak ve M. Tayanç (Ed.), *Toplumsal kurumlara sosyolojiden bakmak: Dünü, bugünü ve yarını* (ss. 41-54) içinde. Nobel Bilimsel.

Zaimakis, Y. (2018). Football fan culture and politics in modern Greece: the process of fandom radicalization during the austerity era. *Soccer & Society*, 19(2), 252-270, DOI: 10.1080/14660970.2016.1171214.

Extended Abstract

Football, whose roots went back to Ancient China and was born in England in its modern form, is now a mass phenomenon adopted by billions of people. The fact that football is the focus of mass attention and is a phenomenon that affects and is affected by social life causes football to be seen as one of the fields of struggle that must be won. Football is a field where struggles for sovereignty take place; therefore, football is an important part of politics. Evaluating football as a field where struggles for sovereignty take place makes it a part of politics. Football and politics cannot be separated from each other. As sport becomes a social institution, this relationship between football, the most important part of sports, and politics has become inevitable.

In a reality where football and politics are so intertwined, the widely accepted view is that football is a tool of legitimacy in the hands of the sovereigns, opium that keeps the masses under control. It is obvious that football plays an important role in maintaining the current order by reproducing social relations. Therefore, football is one of the Ideological State Apparatuses (ISA) which enables the masses to internalize the system. Sports and football, the most widespread of sports, distract the attention of the masses and become an integral part of the ruling class. In addition, football is one means of ruling the people; it is used for propaganda purposes of political regimes. Political regimes have manipulated football to maintain the status quo and design an image of superiority over other nations and ideological systems. Football has become a propaganda tool for rulers to legitimize their power.

Football is also an escape mechanism for humans. For millions of people, football provides an escape from life's troubles. Football has a feature that keeps the oppressed masses away from their destructive activities; therefore, we can easily state that football has a religious role. Football has replaced religion as the opium of the masses. Just as religion was the opium of the people, football is now the opium of the people.

It is obvious that football is an opium used to keep the masses under control, political weapon rulers use to maintain their power. However, football, which can be used as the ideological state apparatus, can also be used by opposition forces for organizational and propaganda purposes. Football, as an important source of mobilization, can turn into the stage of social movements and build the conditions in which social movements can be organized; football fans can also become the collective actors of these social movements.

Football fans can be critical figures in social movements, both as agents of political change that affects politics and as those affected by events in politics. Therefore, football fans can play an important role in organizing social

opposition, from protests to revolutions. Accordingly, when examining the role of football fan groups, we chose especially the Gezi Park events in Turkey in 2013 and the Egyptian Revolution in 2011. Both events are at the forefront of the most important events experienced by countries in the context of various social movements, from protests to revolutions. In both cases, the central actors are the football fan groups. While Çarşı played a central role in the Gezi Park events, Ahlawy played a central role during the revolution.

However, one point should be noted here. While the social movement, in which the football fans group played an important role, remained limited to protests in Turkey, it resulted in a revolution in Egypt. This difference leads us to rethink the relationship between football and politics. When we think about it in the context of social movement, football offers limited opportunities for struggle. Football has significant potential for organizing social movements, but this is limited. Football fans rarely present any positive program and try to build a new order. However, whenever political groups or the military (as in the case of Egypt) are engaged, this social movement can take the form of rebellion or revolution. Football fans can organize a protest as a form of social movement but not a revolution as a form of social movement.

